

The Model of a «New Hero» in the Ukrainian Canadian Prose of the Second Half of the 20th Century

In this article the author analyzes the Ukrainian Canadian prose of the second half of the 20th century. She focuses in particular on the development of a «new hero» model reflective of the concept of individuality in postwar Ukrainian-language writing in Canada. The author focuses on the novels by Ulas Samchuk and Maria Keivan.

Key words: immigration, Ukrainian Canadian prose, DP generation, new hero, mentality, assimilation.

УДК 821.161.2–31.09+929Шиян

Олена Коновалова (Луганськ)

АВТОРСЬКА МОДЕЛЬ ВІЙНИ (на матеріалі роману «Хуртовина» Анатолія Шияна)

У статті розглянуто авторську модель Великої Вітчизняної війни на матеріалі роману «Хуртовина» українського радянського письменника Анатолія Шияна. Виокремлено засадничі аспекти цієї моделі: дихотомія «герой» — «ворог» (зовнішній та внутрішній), використання ідеологеми «велика родина», чітко окреслена жіноча візія війни, тотальний / гіперболізований героїзм. Зроблено спробу осмислити авторську модель як частину офіційної моделі війни, визначити її особливості та аутентичні риси.

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, «велика родина», дегероїзація, мілітарна свідомість, соцреалізм, тоталітаризм.

Видиме визволення, яке прийшло до людей водночас зі зруйнуванням величного зла — Радянського Союзу, не принесло миттєвого полегшення й не вивело на правильний шлях. Навпаки — люди виявилися неготовими морально та психологічно залишитися без «отця всіх народів», «великої сім'ї». Нації почали боятися невідомого завтрашнього буття, але, водночас, минуле вже теж стало для них ворожим. Ще й сьогодні багато хто перебуває у стані такої екзистенційної розірваності, не здатність адекватно оцінити прожиту епоху під назвою «СРСР» унеможливорює витворення ціннісних категорій та буттєвих орієнтирів для майбутнього.

Упродовж останніх років назріла нагальна потреба конструювати цілісну картину світу ХХ ст. з наукової точки зору, і в такий спосіб створити об'єктивну буттєву модель, за допомогою якої кожна людина могла б переглянути культурно-історичні та філософсько-ментальні координати життя, пройшовши шлях від болісного мовчання про тоталітаризм до цілісного розуміння й сприйняття його природи.

Українська наукова думка зараз перебуває в активній фазі досліджень про радянське, точніше досліджень про співвідношення та співжиття радянського й українського, їхні межі. Лев Гудков стверджує: «В українській ситуації особливої ваги набуває онтологічний принцип, пов'язаний із пошуком нової формули ідентичності. Сучасне перебування в символічній зоні радянського за відсутності розгорнутого наукового дискурсу про радянську культуру дає невтішні результати, а головне — феномен “негативної ідентичності”» [4, с. 5].

Саме у спосіб об'єктивного погляду на радянську епоху та всі її компоненти можна транспортувати все радянське в минуле, вийшовши із зачарованого кола життя вчорашніми категоріями. Повна ревізія радянського дозволить приступити до новочасного конструювання пам'яті та пошуку ідентифікаційних парадигм для всього українства.

Однією із найбільш важливих подій ХХ ст. була й залишається Велика Вітчизняна війна, колосальний історичний та психологічний пласт, який до сьогодні перебуває у полі

усвідомлення і переживання людством. За словами Миколи Сороки, війна належить до одного з найважливіших чинників, який завдяки феномену «колективної пам'яті» служить для формування і зміцнення нації [9]. Пам'ять — це ніби поле бою. І після війни саме на цьому полі велися негласні бої з однією-єдиною метою — сформувати у свідомості людей офіційну модель Великої Вітчизняної війни, витворити єдино правильне уявлення про роль Компартії у цій війні та тлумачення її дій як єдино правильних. Ця війна відбувалася впродовж трьох десятиліть після фактичного закінчення бойових дій.

Вітчизняні та зарубіжні науковці роблять спроби детально проаналізувати події Великої Вітчизняної війни, визначити її причини та наслідки для історії (Сергій Грабовський, Михайло Коваль, Петро Тронько), літератури й культури (Віктор Баранов, Григорій Грабович, Лев Гудков, Віталій Дончик, Ірина Захарчук, Валентина Хархун), інших сфер людського життя. Багатогранність і неоднозначність досвіду війни ще й сьогодні тримає це питання в напруженні й не дає можливості поставити всі крапки над «і» як у наукових колах, так і у свідомості людей.

Про мистецьку спадщину Анатолія Шияна як письменника української радянської літератури на сучасному етапі літературознавства не згадують. З одного боку, це можна пояснити тим, що його зараховують до радянських письменників зокрема, відповідно, його творчий доробок не може зацікавити чимось індивідуальним. З іншого боку, така інертність науковців може бути викликана тим, що лише неповних десять років в українській науковій думці ведуться дослідження соціалістичного реалізму та української літератури «совєтського» періоду. І загалом дослідження зосереджено на загальних питаннях і поодиноких постатях (Андрій Головка, Олександр Довженко, Олесь Гончар). Отже, кількість «білих плям» у радянському літературному дискурсі ще достатньо велика. На сьогодні немає комплексних досліджень, в яких було б проаналізовано твори Шияна з точки зору проблеми, котра нас цікавить. Звідси проблема повного і всебічного вивчення спадщини письменника залишається відкритою. Істотне місце в її розв'язанні може посісти дослідження авторської моделі війни у контексті соцреалістичної літератури військової тематики. Це стає важливим елементом дослідження для подальшого виявлення особливостей стильової манери та творчої домінанти письменника.

Мета статті — проаналізувати авторську модель Великої Вітчизняної війни (на матеріалі роману «Хуртовина»), визначити її засадничі аспекти, осмислити у співвідношенні з офіційною моделлю війни.

Після війни старий культ Жовтневої революції поступився місцем новому культові Великої Вітчизняної війни. Саме він став основним чинником консолідації радянського суспільства. Однак, чим далі суспільство віддалялося від дати «Х», тим більшої варіативності й різноплановості набували тлумачення та оцінка тих подій. Створення альтернативних міфів про війну призводило до розхитування радянської системи, чого не могло допустити партійне керівництво ні у 1950-х, ні у 1980-х рр. Не останню роль у стримуванні цього процесу відіграла література, адже вона — «найбільш упривілейований вид культурного і суспільного буття, в якому характеристично переломлюються і літературні, і позалітературні стимули, цінності та дискурси» (Григорій Грабович) [2, с. 34].

Роман «Хуртовина», створений на межі 1970–1980-х рр., дозволяє стверджувати, що у час ідеологічної та політичної стагнації, посилення влади партократії, відсутності гласності та інших проблем усередині радянського суспільства тема війни й героїчного подвигу об'єднаного радянського народу була дуже актуальною, а її правильне висвітлення могло б допомогти досягти бажаних результатів — повернути авторитет Комуністичної партії, об'єднати народ на основі колективної пам'яті, базованої на мілітарній свідомості. Отже, Шиян працював над виробленням позитивної колективної пам'яті, щоб консолідувати радянську державу у спосіб спільної історичної пам'яті про перемогу у Великій Вітчизняній війні. На сьогодні не існує історії написання роману «Хуртовина», однак робота з архівними матеріалами дає підстави зазначати, що у 1980-х Шиян переживав злет творчої активності — він багато публікувався у газетах, клопотав про перевидання своїх творів та упорядкування п'ятитомника, вів жваве листування. Тобто, роман було створено на гребені творчої активності. Якщо взяти до уваги, що фактологічна основа твору в письменника вже була («Партизанський край», 1946), то створення роману «Хуртовина» було виправданим і надзвичайно вдалим на той час. Як відзначає Дончик: «У прозі 60–70-х рр. дві форми відображення воєнної дійсності — документальна і

мемуарна — значно вдосконалюються і набувають найрізноманітніших виявів» [5, с. 147]. У Шияна це набуло вигляду роману в трьох книгах, широкого епічного полотна з калейдоскопом майстерно виписаних образів, глибоким психологічним струменем. Книга стала своєрідним підсумком воєнної тематики у творчості Анатолія Шияна, зібравши фрагменти з інших творів, спогади очевидців, власні щоденникові записи (1941–1943). Колосальне значення у процесі написання та відтворенні реалій того часу мали власний досвід та спогади письменника, який не з розповідей знав про воєнне лихоліття та партизанський подвиг зокрема. У травні 1943 року Шиян потрапив у тил ворога в партизанське з'єднання Героя Радянського Союзу Олександра Сабурова. Там він «бере участь у партизанських походах і боях, складає звернення до населення окупованих районів, пише листівки» [8, с. 112]. Шиян на власні очі бачив реалії партизанського життя, робив безцінні записи, нотував свої спостереження, безпосередні враження очевидців. Митець у повній мірі уявляв, що власне відбувалося там, на фронті, і особливо за лінією фронту. Для відтворення історичної правди цінним стає те, що на письменника не тиснув «прес відірваності від війни» (Михайло Ромм) [11, с. 50]. У творі Шиян зробив українських селян активною частиною радянської армії, показав усю тяжкість горя кожної людини. Автор майстерно виписав образи трудівників тилу та червоноармійців, особливо партизанів, показав широкий хронологічний діапазон — розкрив як «шкідництво» перетворюється на справжню загрозу, утілену в образі «внутрішнього ворога», змалював становлення комуністичної свідомості у молоді, процес її прищеплення, показав усі сходинки, якими рухається тогочасна комуністична людина до світлого майбутнього, утіленого в моделі соціалізму, розкрив рівень мілітарної свідомості героїв усіх поколінь.

«Хуртовина» — роман *post factum*. Як наслідок, твір не тримає читача у повному напруженні, бо реципієнт усвідомлює, яка розв'язка на нього чекає. Однак твір захоплює своєю поліфонічністю, калейдоскопністю образів персонажів.

У зображенні героїв домінує психоаналітична складова, автор аналізує внутрішні конфлікти героїв — відступництво, зрада, конфлікт совісті, страх, розпад особистості, духовна кволість. Для повнішого й закономірного трактування дій героїв, їхніх життєвих позицій та світоглядних парадигм автор роману розкриває перед читачем не просто життя подніпровських сіл у роки воєнного лихоліття, а змальовує цілу низку довоєнних передісторій, показує умови та чинники формування характерів. Прикметно, що автор розпочинає оповідь за десять років до початку війни. У такий спосіб він охоплює широкий хронологічний пласт, показує життя села після революції, зображує всі процеси перетворень, які відбуваються у радянському суспільстві — формування комун, колективізація, створення колгоспів. Найголовніше, що у всі ці події автор вплітає образи героїв роману, які уже на наступних сторінках будуть розуміти своє призначення та стануть на захист рідного краю й усього Радянського Союзу від коричневої чуми. На очах у читача автор «виросує» нове покоління свідомої молоді, батьки та діди яких були активними учасниками створення радянської держави. Вони передають своїм нащадкам головні принципи та моральні орієнтири життя, гартують їх, виховують як істинних комуністів. Мілітарну свідомість кожного з них було сформовано у такий спосіб, щоб у відповідний момент мобілізувати всі свої сили, відкинути особисті цінності, страх за власне життя й стати на захист своєї землі, держави, усезагальних постулатів, які сповідує Комуністична партія.

Автор не поділяє палітру героїв роману на чорне та біле — виключно й однозначно позитивних чи негативних. Шиян ураховує шлях життєвої правди, яка посилюється в умовах крайнього емоційно-психологічного напруження — люди, навіть беззастережно віддані принципам радянськості, на війні виявляють себе суперечливо, підпадають під вплив обставин, дозволяють навіть таку слабкість як моральне хитання, духовну кволість, ідейну невизначеність. Але автор аргументує їхню поведінку й так чи інакше реанімує їх. Яскравий приклад — Степан Помадка, який через злиденність свого життя, безземельність, частково неосвіченість, лише у кінці твору усвідомлює єдиний правильний шлях свого життя — служити на благо рідному народові. Степан приходиться до цього рішення, переживши службу в куркулів, сумніви щодо доцільності створення колгоспів, службу в німецькій поліції: «Уже пізніше, в партизанах, збагнув, що так жити далі не можна. Коли вже став на іншу дорогу, то й інший світ переді мною відкрився. Не хочу так більше жити, як жив досі! Приніс ось вам заяву. Хочу бути колгоспником! Хочу

доживати віку чесно <...> бачити себе справжньою людиною» [12, с. 937]. Рівняючись на борців, на комуністів, герой стає сильним і свідомим громадянином, приєднується до «великої родини».

Жіночу візію війни у Шияна відчутно впродовж усього твору й проявлено на різних рівнях: мати, яка втрачає одного за одним своїх синів, страждає, але вірить у священність війни (Устина Гаркушиха); молода дівчина, що не лише чекає коханого з війни, але й сама активно діє — своєю працею виковує перемогу в тилу, на окупованій території (Санька Росяна), сміливо воює з ворогом у лавах партизанів (Тетяна Туркан); дівчина, яка передчасно сивіє, переживаючи всі лихоліття війни, важку роботу в загоні «ОСТ» та втечу з Німеччини (Катерина Малинка). Усі вони виводять на перший план високу ідею служіння своєму народові, своїй землі в ім'я великої перемоги. Кожну із названих візій виписано автором із надзвичайною майстерністю. Кожен образ має набір індивідуальних рис, сильний психологічний струмінь.

Як глибокий лірик та гуманіст Шиян ігнорує один із радянських міфів про меншовартість Європи й людей з європейською свідомістю, рівняючи всіх перед лицем спільної біди — коричневої чуми. Письменник виводить на перший план людяність, взаємодопомогу та милосердя, акцентуючи на тому, що вони, передусім, люди. Під час втечі Катерини Малинки з Німеччини, подолати далекий шлях додому їй допомагають поляки та білоруси, прості та відверті люди, яких між собою зрівняла та згуртувала війна. Навіть німці не тотально негативні герої у «Хуртовині» — жінки й люди похилого віку, які перебувають у німецькому тилу, — передусім люди, котрим властиві людські почуття, що теж засуджують дії Гітлера та його посіпак, чим у черговий раз підкреслюють святенність советського війська, високу визвольну місію Радянського Союзу, святість комунізму. Один з таких образів — фрау Шредер, яка сміливо висловлює свою позицію: «Хіба в нашому народі живуть тільки одні фашисти і немає людей з добрим серцем і світлою душею, яким потрібний мир і дружба? Про таке життя нам, чесним німцям, треба думати й боротися за це нове життя, щоб на наших землях не проливалась більше кров... За це борються мої сини-комуністи» [12, с. 876].

Автор вдається до гіперболізованої героїзації (тотальний героїзм), ставить життя бійців-побратимів, обов'язок радянського воїна вище за приватну сферу та цінності людини: «Суворим стало обличчя, і він, не зводячи очей з рідної хати, де народився і виріс, хитнувся на ногах і тихо подав команду: «Прямою наводкою... — Голос йому раптом урвався, але він встиг ще промовити: — Вогонь!» <...> не витримав — там же впав біля гармати, гірко, гірко заривав...» [12, с. 722]. Код героїчності, який по-різному проявляється в образах усіх героїв роману, має свої риси: переможна, оптимістична світоглядна домінанта; чітка мотиваційна аргументація (добробут, свобода, кохання); патетичність.

З початком війни у мистецтві актуалізується роль сім'ї як метафори суспільства. «Символізація образу сім'ї стала могутнім способом кодування досвіду війни у відповідності з ідеєю про згуртованість народів Радянського Союзу та про єдність партії й народу в роки війни» [1, с. 188]. У ході оповіді роману більшість героїв здобуває нове відчуття Батьківщини, стає частиною сім'ї — партизанського загону, села, країни загалом. Наприклад, юний герой твору Коля Булат на прізвисько Шнирок, батько якого пішов до лав Радянської армії, а матір та сестру безжально вбили німці, після поневірянь стає частиною партизанського загону Морозенка: «...від хвилювання не міг промовити й словечка. Тільки сльози, що з'явилися раптом в його очах, свідчили про велику пошану, любов і безмежну вдячність оцим воїнам за їхню щирість, велику людяність і доброту» [12, с. 626]. Саме завдяки цій «великій сім'ї» згодом хлопець знайде батька та бажаний душевний спокій. І це не випадково, адже перспективний вектор подальшої післявоєнної реабілітації Шиян бачив у активізації архетипних категорій роду, любові, Батьківщини. Любов — персональний шлях оборони, який протистоїть світу війни. Не випадково перед нами показано історію любові Тетяни Туркан та Івана Крутояра, яка зароджується у мирний час, а випробовується на силу й міцність у час воєнного лихоліття. Символічним стає художній паралелізм — перемога радянської армії супроводжується тріумфом почуттів молодих людей. Сім'я як символ непереможності радянського народу розкривається Шияном у кінці твору — Тетяна Туркан та Іван Крутояр поєднуються узами шлюбу. На такій піднесено позитивній ноті закінчується твір.

Засадничою сюжетною складовою роману автор обрав партизанську боротьбу проти німецько-фашистських загарбників. «Партизанська боротьба та нацистська політика геноциду

були двома сторонами офіційного радянського історичного нарративу про Другу світову війну» [3]. Як і Олександр Корнійчук [10, с. 342], автор зображує організований партизанський рух, який за лічені місяці 1941 року зароджується та оформлюється в значиму бойову силу, що працює в тилу ворога. У романі бійці Радянської армії постають як високоморальні, свідомі свого призначення особистості. Образ «ідеального воїна» подається у контексті «справедливої армії» й бачиться тільки як її невід'ємна частина: «Так що ви, мамо, за мене не турбуйтеся і не журіться дуже, бо кому ж, як не нам, молодим, треба в першу чергу захищати нашу Батьківщину, наш народ від жорстокого нещадного ворога» [12, с. 421], — пише з фронту молодий червоноармієць Іван Крутойр.

Керівника партизанського загону Василя Морозенка автором представлено за класичними зразками радянської іконографії: стратег і талановитий керівник, справедливий, вірний наставник, порадник і товариш, суворий, але справедливий. Образ ватажка партизанів насичено елементами вождівства, в етимології прізвища присутня семантика козацтва. «Нам не тільки треба розгромити разом з Червоною армією ворога, а нам потрібно завоювати надовго для нас і для всіх народів заповітний мир. Про це ми думаємо вже зараз. Цього ми хочемо! Заради цього воюємо, заради цієї краси, не шкодуючи ні свого здоров'я, ні самого життя!» [12, с. 799], — окрилено розповідає програму Компартії командир Морозенко. Ірина Захарчук характеризує такого героя як «ціннісну парадигму, на яку рівняються всі інші персонажі» [7, с. 58].

Зображення ворожого табору побудовано на принципах дегероїзації та демонізації. Ворог у Шияна позбавлений будь-яких привабливих рис, бо він — ворог радянського режиму. Як наслідок, письменник не наділяє його індивідуальністю, зводить до схематичності його образ, а якщо й використовує характерні риси, то переважно негативної, зниженої конотації. Образ гебітскомісара Рудольфа Бартеля — приклад «шлункової людини», примітивної та боягузливої. Він вселяє страх, але першим у небезпечний момент втікає з поля бою, рятуючи своє життя. Ворогів подано автором розрізнено, як не згуртовану силу (у такому зображенні вже закладено подальшу долю ворога). «Ідеологема “ворога” стала найбільш розбудованою в масовій свідомості й виконувала найвідповідальнішу роль у соціальному замовленні — консолідації навколо влади і вождя» [6, с. 10]. Однак дегероїзація теж мала свої чітко визначені партійною лінією межі й образ створювався дозовано — ворог був нищим і морально мізерним, але не примітивним, щоб не применшувати подвиг радянського солдата. Разом з тим, він не мав бути сміливим та винахідливим. Таке зображення здебільшого було небезпечним вже для самого письменника.

Вороги у зображенні Шияна поділяються на дві групи: зовнішні (німці та їхні союзники) й внутрішні (у воєнний час «шкідники» з 1930-х років трансформувались у зрадників і поліцаїв). І внутрішні вороги становлять надзвичайно реальну загрозу: «Батько мій був хазяїном, і я б хазяїном став. Я завжди ненавидів більшовиків, ненавидів Радянську владу» [12, с. 819], — говорить коміжник, таємний агент німецької поліції. Навіть головних героїв з ворожого табору показано через призму взаємин із «внутрішнім ворогом» (лісничий Борис Іванович Владика, черниця Трансилія, обербургмістр Криволапка), який у багатьох ситуаціях виступає жорстокішим та безжальнішим, ніж загарбники з чужих земель. Автор розкриває історичний детермінізм явищ — зраду Бориса Владика, Прокопа Задихайла, Микити Плюхи у роки Великої Вітчизняної війни зумовлено подіями розкуркулення. Помста черниці Трансилії, яка переходить на бік німців, — реакція на створення комуни на території монастиря.

Загалом, авторська модель війни багато в чому перегукується з офіційно заявленою та пропагованою. Зasadничі аспекти моделі, яку вибудовує письменник, — це дихотомія «герой» — «ворог» (зовнішній та внутрішній), використання ідеологеми «великої родини», чітко окреслена жіноча візія війни, тотальний / гіперболізований героїзм тощо.

Анатолій Шиян був представником покоління, яке сформувалося на хвилі національного відродження. Вироблення оригінального мистецького почерку у письменника співпало із входженням офіційного канону соцреалістичної естетики у художнє мислення митця. Як наслідок, цей синтез був органічним та прийнятним для прозаїка, що зумовило шлях його «самовписування» в силоне поле тоталітаризму й послуговування кодами тоталітарної естетики. Анатолія Шияна не можна назвати митцем поневоленої праці.

Авторську модель Великої Вітчизняної війни у романі «Хуртовина» витворено автором з офіційного тексту війни із використанням психоаналітичної та національної складових, уведенням широкого кола приватних наративів та глибокою ліризацією оповіді. Морально-психологічні чинники вкорінено тут у субстанціональний ґрунт життя народного. Завдяки цьому особистісне начало твору перетікає в епічне, а роман про мешканців подніпровських сіл стає романом про увесь народ. Шиян майстерно подає велику історію через малу, конкретно-людська доля не дистанціюється від загальнонародної.

Головна ідея, яку автор реалізує на сторінках роману, — народ, згуртований радянською владою та вихований на засадах соціалізму, його життєві переконання та істини залишилися непереможеними й непохитними. Лише спільно радянський народ зміг перемогти, лише у єдності — шлях подальшого життя та розквіту кожного громадянина й суспільства загалом.

У Шияна істотно виражено приватні наративи — кожен герой має свою історію, часто трагічну, але обов'язково в чомусь унікальну та особливу. Деякі з них об'єднуються в сімейні історії, історії сусідів, односельчан чи просто друзів по нещастю. Однак не можна залишити поза увагою той факт, що приватні наративи героїв Шияна існують виключно в контексті колективної пам'яті.

Отже, роман репрезентує офіційну модель війни, яка далеко не реабілітаційна. У письменника парадна риторика війни поєднується з глибоко драматичним індивідуальним та колективним досвідом. Часовий відтин написання твору — більше тридцяти років — не вносить у роман філософських роздумів та узагальнень. Анатолій Шиян не шукає проблем, що призвели до війни й не пропонує авторської моделі поведінки після її закінчення. Він ще раз нагадує про її жорстокість й наголошує, що лише разом радянський народ зможе бути сильним та йти в майбутньому шляхом історичного й культурного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Барабан Е. Метафори кривдності у фільмах про Велику Вітчизняну війну 1941–1945 років / О. Барабан // *Studia Sovietica*. Семіосфера радянської культури: знаки і значення. Вип. 2 / відп. ред. В. Хархун. — К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. — С. 188–197.
2. Грабович Г. Питання кризи і перелому в самоусвідомленні української літератури / Григорій Грабович // *Українська література: [матеріали I конгресу Міжнародної асоціації українців]* (Київ, 27 серпня — 3 вересня 1990 року) / відп. ред. О. Мишанич. — К.: АТ «Обереги», 1995. — С. 33–48.
3. Гуджон О. Меморіальні наративи у Білорусі про партизанів та геноцид часів Другої світової війни / О. Гуджон // Міжнародна конференція «Друга Світова війна та (від)творення історичної пам'яті в сучасній Україні» (Київ, 23–26 вересня 2009 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ww2-historicalmemory.org.ua/presentation.html>.
4. Гудков Л. Пам'ять про війну та масова ідентичність росіян / Лев Гудков // *Критика*. — 2005. — № 5. — С. 11–15.
5. Дончик В. Г. Український радянський роман: рух ідей та форм / В. Г. Дончик. — К.: «Дніпро», 1987. — 429 с.
6. Захарчук І. Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму (еволюція, функції, аберації): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.01 — українська література / Ірина Захарчук; [Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.».]. — К., 2010. — 32 с.
7. Захарчук І. Мілітарна стратегія соцреалізму / Ірина Захарчук // *Слово і час*. — 2006. — № 10. — С. 51–60.
8. Мушкетик Ю. Анатолій Шиян: критико-біографічний нарис / Юрій Мушкетик. — К.: «Радянський письменник», 1960. — 171 с.
9. Сорока М. Зображення Другої Світової війни в українській еміграційній літературі / Микола Сорока // Міжнародна конференція «Друга Світова війна та (від)творення історичної пам'яті в сучасній Україні» (Київ, 23–26 вересня 2009 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ww2-historicalmemory.org.ua/presentation.html>.
10. Хархун В. П. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації: [монографія] / В. П. Хархун. — Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2009. — 508 с.
11. Хатюнін Ю. Попередження з минулого / Ю. Хатюнін. — М.: Мистецтво, 1968. — 288 с.
12. Шиян А. І. Хуртовина: [роман] / А. І. Шиян. — К.: Дніпро, 1984. — 950 с.

**An Authorial Model of War
(Based on the Novel «The Snowstorm» by Anatolii Shyian)**

An authorial model of the Great Patriotic war based on the material of the novel «The Snowstorm» by Ukrainian Soviet author Anatolii Shyian is discussed in the article. The key aspects of this model are highlighted in the research: dichotomy «hero» — «enemy» (external and internal), the use of ideology «large family», distinctly delineated female vision of war, total /hyperbolic heroism. The author of the article made an attempt to conceptualize an authorial model of war as a part of the official model of war and to determine its peculiarities and authentic features.

Key words: Great Patriotic war, «large family», deheroization, military consciousness, socialist realism, totalitarianism.

УДК 821.161.2–32.90(437.6)Яцканин

Оксана Талабірчук (Ужгород)

**ТЕМА БАТЬКОВБИВСТВА
У НОВЕЛІ «ГРАФІК СМЕРТІ» ІВАНА ЯЦКАНИНА
(зі збірки «Тіні й шрами»)**

У статті вперше досліджено новелу «Графік смерті» Івана Яцканина, у якій порушується тема батьковбивства — одна з провідних у світовій літературі. Проаналізовано основні риси поетики твору та простежено особливості психологічної мотивації вчинку героя.

Ключові слова: батьковбивство, новела, комплекс Едіпа, зовнішня самотність.

Тема батьковбивства у літературі має глибокі корені, що ведуть до старогрецького міфу про Едіпа, який ліг в основу драми Софокла «Цар Едіп», трагедії «Гамлет» Вільяма Шекспіра, роману «Брати Карамазови» Федора Достоєвського та ін. У національній традиції різноманітні інваріації старогрецького міфу про Едіпа простежуються у християнських апокрифічних легендах та оповіданнях про великого грішника [1, с. 166]. В українській літературній спадщині знайшла вияв тема вбивства матері, що яскраво відтворена у новелах Миколи Хвильового «Я (Романтика)», Михайла Коцюбинського «Що записано в книгу життя», Івана Чендея «Тестамент» та ін. Тож тема вбивства батьків не надто поширена серед красного письменства, що пояснюється складністю її осмислення та відтворення. Проте це явище турбує митців, адже дає можливість збагнути найпотаємніші порухи душі й драму внутрішнього світу людини, здатної на переступ християнських законів — батьковбивство.

Зігмунд Фройд у праці «Достоєвський і батьковбивство» зазначив, що «навіть чи простою випадковістю можна пояснити, що три шедеври світової літератури всіх часів трактують одну і ту ж тему — тему батьковбивства: «Цар Едіп» Софокла, «Гамлет» Шекспіра і «Брати Карамазови» Достоєвського. У всіх трьох розкривається і мотив діяння, сексуальне суперництво через жінку» (переклад мій. — О. Т.) [10, с. 409]. Вважаємо, що у новелі «Графік смерті» Яцканин розкриває таку ж тему батьковбивства, пов'язану із витісненим «едіповим комплексом». Отже, основну тональність твору задає акт батьковбивства, а довершує сюжетний розвиток — самогубство головного героя.

У колі новелістики та оповідань сучасного українського прозаїка Словаччини І. Яцканина твір «Графік смерті» випав із поля зору дослідників. Хоча, зважаючи на його тематику та порушені глибинні проблеми, він вимагає детального розгляду для окреслення картини художнього світу митця. У цьому полягає актуальність дослідження. Мета статті — з'ясувати особливості розкриття Яцканином теми батьковбивства у новелі «Графік смерті» та простежити поетику твору.